

EMLÉKHELYEK

Öveges ház

Öveges József piarista tanár lakóháza

Öveges József, „*Öveges professzor*” neve bizonyára nagyon sok ember számára ismerősen cseng. A lobogó hajú, lelkesülten magyarázó alak hangja szenvedéllyel telt meg, még a legegyszerűbb kísérlet bemutatásakor is. Olyan volt felnőtt, gyerek számára egyaránt, mint egy középkori varázsló.

1895. november 10-én született Pákán, Öveges József kántortanító és Mihálovics Ilona, a helybeli volt körorvos lányának elsőszülött gyermekeként. Születésének pontos helyét nem ismerjük. Abban az évben szinte kivétel nélkül valamennyi újszülött, illetve szülei házszáma szerepel a keresztek anyakönyvében. A kevés kivétel közé tartozott Öveges József tanító fia. Így nem tudjuk, hogy az újszülött a templom déli szomszédságában álló orvos nagypapa házában, vagy az északi oldalon álló római katolikus iskola kántortanítói lakásában jött-e a világra. A két épületet egyébként talán száz méter választja el egymástól.

A tanító Öveges dinasztia és család felmenői Győr megyéhez köthetők. Itt több generációjuk tanítóskodott. Ménfőcsanakon, Téten és Péren találunk rájuk vonatkozó emlékeket, elsősorban sírjaikat. A Csanakon született Öveges Antal volt az első, aki távolabbra, Zala megyébe, Németszentmiklósrá (ma Magyarszentmiklós) majd Pákára, e göcseji tájra vetődött.

1870-től tanítóskodott Pákán 1894. január 10-én bekövetkezett haláláig. Öveges Antal és leánya sír-emléke a pákai (Rózsa utcai) temetőben található. Az ő helyét foglalta el testvérének, Alajosnak, a péri iskola tanítójának fia, id. Öveges József, aki – a dátumokat tekintve – viszonylag rövid ismeretség után feleségül vette a helyi körorvos lányát, Mihálovics Ilonát. (Nem tudjuk, Öveges József korábban járt-e nagybátyjánál és ismerte-e a lányt.) Ettől kezdve erős a család – elsősorban az ifjú Öveges József – kötődése Pákához. Erről a professzor később így vallott: „*Ha munkám közben valami szépre, pihentetőre akarok gondolni, akkor elszálllok képzeletben Zala megye délnyugati tájára, Göcsejbe. Pedig láttam már a tengert, a svájci havasokat, az alpesi tavakat. De számomra legszebb a zalai táj... Soha máshol nem vakációztam, mint az én drága szülőfalumban, Pákán. Csodálatos táj ez. Virágos rétek, szelid gesztenyések, szőlős domboldalak, mesebeli erdős hegyhátak váltakoznak rajta.*”

Bár 1901-ben, a nagypapa nyugdíjba vonulásakor fia, id. Öveges József, aki akkor már Náprádfán (ma Gutorfölde falurésze) tanított, megpályázta, és 11 jelentkező közül el is nyerte a péri tanítói állást (ahol 1910-ben aztán meghalt) – ott nem tudtak igazán gyökeret verni. Az apa halála miatt nehéz anyagi helyzetbe került család Győrbe költözött.

Öveges József a győri bencés gimnáziumba járt, ahol mint rászoruló, és mint tanítógyerek, ingyenes ebédet kapott. Megélhetésüket holmijaik eladogatásából fedezték. További tanulmányait a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban folytatta, mivel 1912-ben a rend tagja lett. Ezzel megszerezve az ingyenességet továbbtanulásához. 1915–1919 közt a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakos hallgatója volt. 1919-ben szerzett diplomát, és 1920. július 4-én szentelték pappá.

1919-től 1946-ig a rend szegedi, tatai, váci és budapesti középiskoláiban tanított. Ezt követően, 1946–1948-ban, a Közgazdaság-tudományi Egyetem Tanárképző Egyetem megbízott előadója, majd kinevezett tanára lett. 1948 és 1955 közt a Budapesti Pedagógiai Főiskola tanára volt. Ekkor saját kérésére nyugállományba vonult. A harmincas évektől rendszeresen publikált. Munkásságát 32 könyv és számtalan cikk fémjelzi.

Tudományos tevékenységét elismerve, 1948-ban az elsők között kapott Kossuth díjat. Sikeres szerzőként sem feledkezett meg rajongásig szeretett édesanyjáról, aki a gyerekek alsóbb iskoláinak befejezése után, anyagi helyzetük romlása miatt visszaköltözött Pákára, édesanyjához, aki 1927-ben hunyt el. 1935-ben itt épített lakóházat számára, az orvos nagypapa egykori lakása helyén, magának egy szobát tartva fenn benne.

Az épület tervezője ismeretlen, de homlokzatában merőben eltér a kor falusi paraszti, illetve polgári lakóházainak stílusától, bár helyiségeinek belmagasságával követi a polgári lakások méreteit. Ablakméretei pedig az akkor szokásos villa- vagy műteremlakás építkezésekkel mutat rokonságot. Így bizonyosra vehetjük, hogy a mindig is különöncnek tartott professzor valamely városi építéssel tervezette meg a házat. Szerencsére a későbbi tulajdonosok sem az épület külső, sem belső architektúráján nem változtattak jelentős mértékben. Az apróbb változtatások kevés munkával visszaállíthatók eredeti formában.

Öveges József nem mindennapi ember volt. Mint láttuk már születésének pontos helye sem állapítható meg egyértelműen, csupán a családi szájhagyomány legendáriumában találunk rá utalást. Ezek viszont bizonytalan eredetűek. Néha Öveges József emlékei is pontatlanok, ellentmondanak a tényeknek. Számatlan anekdota kering vélt vagy valós dolgairól, különöncségéről. Ezek ismeretében szinte hihetetlen mennyire jól megértette magát szülőföldje bármelyik „egyszerű” földművesével, akikkel kirándulásai során akár mezőn, akár szőlőhegyen találkozott. Perceken belül képes volt kontaktust teremteni bármelyikükkel. Szóban, mert kezét fogni nem volt hajlandó. Nem nagyképűségből, hanem mert betegesen félt a fertőzéstől. Akivel kivételt tett, azzal bal kézzel tette.

Öveges professzor szülőfalujához való kötődését jelzi, hogy végső nyughelyének is a pákai temető jelölte meg, nagyapja, Mihálovics István, és testvérei sírja mellett. Az üres sírhely mai is látható a temetőben, a nagyszülők sírjától északra. Erről a szándékaról csak édesanyja végső akaratának tiszteletben tartásával tett le, aki legidősebb fiával egy temetőben szeretett volna nyugodni. Mivel Őt, kívánságának megfelelően Zalaegerszegegen temették el, így a professzor sírja is ott, a Göcseji úti temetőben található.

Szeretett szülőfaluja sem feledkezett meg nevezetes fiáról. 2000. március 15-től nevét viseli az általános iskola, ahol emlékkiállítás is található, egy alapítvány – „Öveges a gyermekekért” – és a település egyik utcája.

Lakóháza, amelyben testvére lakott családjával, édesanyjuk halála után, idegen kézbe került. Több tulajdonos váltás után egy osztrák állampolgáré lett, aki egészségi állapota romlásával egyre kevesebbszer jött Pákára. Így az épület környéke egyre elhanyagoltabbá lett, elesűftve a műemlék templom környezetét is.

A Páka Értékeiért Egyesület már alakuló közgyűlésén célul tűzte ki: mindent megtesz annak érdekében, hogy az épület kerüljön a község birtokába, és ott méltó emlékhelyet alakítsanak ki a falu neves szülőlténének. Az osztrák tulajdonossal folytatott tárgyalások sikerrel végződtek, így a ház ma a község tulajdona.

Az elmúlt évben az egyesület tagjainak részvételével az épület környezetét rendbe tették. A romos, környezetet csúfító melléképületeket lebontották, az elvadult fákat, bokrokat kivágták, és részleges terendezést is végeztek. Hátra vannak azonban még a jelentősebb, nagyobb anyagi áldozatot követelő munkák: a lakóház teljes felújítása és funkcióval való megtöltése, valamint az udvaron található másik épület felújítása és civil házzá történő alakítása.

Az elképzelések szerint a professzor egykori lakószobáját eredeti bútoraival, berendezési és személyes tárgyaival rendeznénk be, míg a másik szoba a munkásságát reprezentáló kiállításnak, az általa is használt kísérleti eszközöknek adna helyet. Szerencsére az egykori lakószoba bútorai hiánytalanul megmaradtak. Igaz, némelyik kalandos úton került vissza a faluba. Ami az eredeti berendezési tárgyak közül hiányzik, az a fiatal paptanáról készült festmény és egy álló óra. Ezek jelenleg a hozzátartozók birtokában vannak, akik hajlandónak mutatkoztak – ahogy több tárgy esetében is –, hogy az épület megnyitása esetén e tárgyakat kiállítás céljából átadják, így a lakószoba teljes történeti hűséggel rendezhető be. Természetesen ez a helyiség csak „itthoni” pákai szobáját tudja bemutatni, és ez is a cél, mert mint tudjuk életének legjelentősebb részét Budapesten, a II. kerületben, a Vásárhelyi udvar 2-ben élte le. Pákán csak szabadságait töltötte.

A további helyiségekben lehetőséget teremtenének egykori kísérleteinek helyben történő bemutatására, és mód nyílna azok elvégzésére. Ezek a tervek szerint olyan kísérletek lennének, melyeket Ő is szívesen végzett egyszerű anyagok: eldobott csokoládé- (sztaniol-) papír, üres konzerves doboz stb., csupa olyan tárgy és anyag felhasználásával, amivel folyamatosan bizonyította, hogy a fizika milyen egyszerű tantárgy, és a tételek bizonyítása mennyire könnyen végrehajtható. Ezzel itt is teljesülne álma, melyekben tudományos játékszobákról álmódott.

A ház, mindazon túl, hogy egy nem mindennapi ember, egy lelkében végig gyermeknek megmaradt tudós emlékének őrzője, színes színfoltja is lesz a községnek, amely talán egyszer építészeti kultúránk, épített környezetünk létesítményei közt is méltó helyre kerül.

Molnár László

A magyar nyelv köszöntése¹

Köszöntöm A Magyar Nyelv Múzeumának avatására és a Magyar Nyelv Hetének megnyitására érkezett ünneplő közönséget, köszöntöm a magyar nyelv *kutatásának, művelésének és védelmének* jeles személyiségeit. Akik számára a magyar nyelv *értéket*, nyelvünk ápolása, pallérozása *nemes feladatot* jelent. Köszöntöm azokat, akik számára az anyanyelv nem „ment ki a divatból”, akik Illyés Gyulával és a többiekkel vallják „az összemosolygás”, „a titkon összevilágító könyvek”, „a föld nem adott hit” nyelvének, a „kassai zugárus”, a „bukaresti cselédlány” „szüle-hívó nyelvének” „kőharapó erejét”.

Köszöntöm a magyar nyelv ápolóit a *Honismereti Szövetség* nevében, az évtizedek óta tartó fegyverbarátság melegével és csontpogtató erejével. Köszöntöm a *Honismeret* folyóirat szerkesztőbizottsága nevében, annak a folyóiratnak a főhajtásával, amelynek első szerkesztője Kazinczy Ferenc testvéröccsének, Kazinczy Miklósnak a szépunokája volt, közelebbről az a *Morvay Péter*, akinek századik születésnapjára egy esztendő múlva emlékezünk majd.

Köszöntöm önöket a *Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus* nevében, amelynek első elnök-igazgatója Illyés Gyula volt, akinek a magyar nyelvről írt szépséges, Koszorú című verséből idéztem az imént. Ez az intézmény immár több mint fél évszázada szolgálja jóban-rosszban a magyar nyelvvel egyenértékű magyar népművészet, népdal, néptánc, kézművesség, színjátszás, előadó-művészet nemzet-megtartó szerepét.

Köszöntöm a *Lakatos Demeter Moldvai Csángómagyar Kulturális Egyesület* nevében, amely az első, magyar nyelven író csángó költő nevét viseli és a csángók még Kazinczy előtti nyelvének, anyanyelvű műveltségének megőrzésén fáradozik.

És végezetül köszöntöm Önöket kedves atyámfiai a magam nevében, aki e jeles személyiségek méltatlan és gyarló követőjeként, felvidéki cipszerek, bajorországi kékfestők, gőmöri kismesek leszarmazottjaként, nyelvben és lélekben megmagyarosodva igyekszik menteni a nemzeti művelődés süllyedő hajójának értékes rakományát.

Mert hiszem és vallom, hogy amiként mi őrizük és védjük a hagyományos értékeket, közöttük anyanyelvünket, úgy őriz és véd az anyanyelv bennünket, esendő mindnyájunkat.

Halász Péter

A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom